

Nr 59.

Ankom till riksdagens kansli den 1 december 1939 kl. 11 f. m.

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till en anläggning för torvbriketttillverkning.

(1:a avd.)

I en den 10 november 1939 dagtecknad proposition, nr 71, har Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att till Teckning av aktier i Aktiebolaget Svensk Torvförädling m. m. å tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1939/40 under kapitalbudgeten, fonden för statens aktier, anvisa ett reservationsanslag av 5,000,000 kronor.

I skrivelse den 4 juni 1937, nr 392, anhöll riksdagen i anledning av en inom andra kammaren väckt motion, nr 195, att Kungl. Maj:t måtte låta verkställa en allsidig utredning rörande möjligheterna att inom vårt land framställa syntetiskt motorbränsle. Med anledning härav anmodade Kungl. Maj:t den 25 juni 1937 ingenjörsvetenskapsakademien att utarbeta redogörelse över kända metoder för framställning av syntetiskt motorbränsle samt att därmed jämte yttrande i ärendet snarast möjligt inkomma till Kungl. Maj:t.

Efter hörande under hand av rikskommissionen för ekonomisk försvarsberedskap uppdrog ingenjörsvetenskapsakademien ifrågavarande utredning åt en kommitté. För klargörande av förutsättningarna för utvinning av bensin ur torv och förädling av torv samt av de utfallande produkternas användbarhet ställde Kungl. Maj:t den 30 juni 1938 ett belopp av 150,000 kronor till förfogande.

Sedan ingenjörsvetenskapsakademien med föranledande av vad kommittén anfört i skrivelse den 12 juli 1939 hemställt om anvisande av särskilda medel för undersökningar av torvmossar, lämpade för exploatering enligt fräsmetoden, hava utlåtanden i ärendet avgivits av kommerskollegium, rikskommissionen för ekonomisk försvarsberedskap samt domänstyrelsen, vilka samtliga tillstyrkt, att sådana undersökningar måtte komma till stånd.

Under erinran om vad som anförts i förenämnda skrivelse den 12 juli 1939 har slutligen *ingenjörsvetenskapsakademien* i skrivelse den 6 september 1939 framlagt förslag rörande igångsättande av en industri i statlig regi för torvförädling i överensstämmelse med vissa angivna metoder. I den nu föreliggande skrivelsen framhålles inledningsvis, att den tidigare omnämnda kommittén under senare delen av sommaren 1939 delvis utfört en inventering av vissa staten tillhöriga mossar, som tidigare dränerats, och uppgjort dikningsplaner för de lämpligaste av dessa, avseende fräsförfarandet. Det hade därvid framgått, att särskilt två mossar — nämligen Häst-

hagenmossen, belägen vid Vislanda och tillhörig statens järnvägar, samt Store Mosse, belägen inom Norra Mellby och Håglinge socknar i Kristianstads län och tillhörig staten — vore lämpliga för fräsmetoden.

Vid användande av fräsmetoden erhålles, enligt vad ingenjörsvetenskapsakademien upplyst, ett lufttorkat pulverformigt bränsle med en vattenhalt av c:a 50 %, vilken genom ytterligare torkning kan nedbringas till c:a 10 %. Detta pulverformiga bränsle har med angivna vattenhalt av omkring 10 % ett bränslevärde av ungefär 4,000 à 4,500 kalorier per kilo (ett kilo stenkol c:a 7,000 värmekalorier) och kan direkt användas som ångpannebränsle. Det kan, framhåller akademien, ock genom brikettering omvandlas till ett utmärkt industri- eller hushållsbränsle med samma bränslevärde. Jämväl det ursprungliga fräspulvret med c:a 50 % vattenhalt kan i vissa fall användas som ångpannebränsle.

Över föreliggande framställning har *kommerskollegium* den 21 september 1939 avgivit utlåtande och därvid anfört bland annat följande:

För egen del finge kollegium framhålla, att det vore mycket lyckligt, om någon av de nu ifrågasatta fräsmetoderna kunde visa sig vara ekonomiskt bärkraftig och medgiva ett stadigvarande tillgodogörande av de bränslekvantiteter, som funnes lagrade i våra torvmossar. Ett försök syntes, särskilt under nuvarande förhållanden, vara värt statens medverkan och därvid torde Kaas- eller Petersen-metoderna i första hand böra komma ifråga.

Om man vid beräkningen av ett blivande företags kapitalbehov utginge från att hela kostnaden för anläggningarna och ett års driftkostnader, inberäknat kapitalkostnader, borde finnas tillgängliga vid starten, erhöles med användande av de utav kommittén anförda siffrorna för 25,000 och 10,000 ton vid Kaas- respektive Petersen-metoden följande siffror:

<i>Frästorv</i>	Kaas-metod	Petersen-metod
Anläggningar	346,000 kr.	190,500 kr.
1 års drift	219,000 »	82,000 »
<i>Briketter</i>		
Anläggningar	1,100,000 »	144,000 »
1 års drift	300,000 »	65,000 »
	Summa 1,965,000 kr.	481,500 kr.

Om staten tillhandahölle någon av de avsedda mossarna utan ersättning, borde alltså kapitalet kunna begränsas till 2 resp. $\frac{1}{2}$ miljon för de båda nämnda metoderna.

Enligt bemyndigande av Kungl. Maj:t av den 22 september 1939 har tillkallats en *sakkunnig*, verkställande direktören i Höganäs-Billesholms aktiebolag P. Eg. Gummeson, med uppdrag att träffa vissa förberedande anstalter för igångsättande av torvbriketttillverkning. Den sakkunnige skulle utgå från att verksamheten komme att bedrivas i anslutning till förenämnda Store Mosse i Kristianstads län. Förberedelsearbetet skulle bland annat innefatta uppgörande av förslag till bolagsordning för ett statligt aktiebolag samt utredning i övrigt rörande erforderliga åtgärder för bildande av ett dylikt bolag.

I enlighet med det honom givna uppdraget har den sakkunnige igångsatt utdikning och planering av nyssnämnda torvmosse samt i övrigt vidtagit förberedelser för att, om medel för ändamålet med det snaraste ställas till förfogande, en anläggning för torvbriketttillverkning vid mossen skall kunna komma till stånd i sådan tid, att leveranser kunna påbörjas vid inträdet av bränslesäsongen 1940. Mossen har beräknats innehålla cirka 850,000 ton torv i form av briketter. Den sakkunnige har utgått från, att anläggningen borde byggas för tillverkning av 50,000 ton briketter om året, samt att bearbetningen av mossen skulle ske enligt den s. k. fräsmetoden. Anläggningens livslängd kan, enligt vad den sakkunnige framhållit, ökas genom förvärv av intilliggande mossmark i enskild ägo, något som ur synpunkten av anläggningsskapitalets förräntning betecknas såsom önskvärt. Beträffande formen för verksamhetens bedrivande har den sakkunnige i anslutning till de tidigare utredningarna i ämnet tillstyrkt bildandet av ett statligt aktiebolag, förslagsvis benämnt Aktiebolaget Svensk Torvförändling. Dess ändamål skulle vara att idka verksamhet för utvinning och förädling av torv jämte annan därmed förenlig verksamhet. Sistnämnda verksamhet skulle bl. a. avse forskningsverksamhet på det förbränningstekniska området, förädling av torvbrikettmaterialet till flytande bränsle o. s. v.

Departementschefen har för egen del anfört bland annat följande:

Den sakkunniges förslag beträffande arbetets vidare bedrivande synes böra följas. Jag tillstyrker alltså bildande av ett aktiebolag med de uppgifter, den sakkunnige angivit. I detta bolag, förslagsvis benämnt Aktiebolaget Svensk Torvförädling, bör staten inträda såsom aktieägare i den utsträckning lagen medger. Bolaget torde böra tillföras aktiekapital i den omfattning, som erfordras för att bekosta anläggningen. Enligt den sakkunnige kan detta kapitalbehov beräknas till lägst 3.5 och högst 5 miljoner kronor. För bestridande av ifrågavarande kostnader torde ett reservationsanslag böra anvisas å kapitalbudgeten under fonden för statens aktier. Då det möter svårigheter att redan nu bestämt angiva det erforderliga medelsbehovet, synes det av försiktighetsskäl lämpligt att anslaget bestämmas till det högre beloppet, 5 miljoner kronor, därvid jag emellertid förutsätter, att större belopp ej kommer till användning, än som vid fortsatt utredning befinnes nödvändigt. Avgörandet härutinnan torde få ankomma på Kungl. Maj:t. Jag förutsätter vidare, att det belopp av 50,000 kronor, som från reservationsanslaget till undersökningar avseende utnyttjandet av vissa inhemska råvarutillgångar ställts till den sakkunniges förfogande, skall, såsom utgörande en del av kapitalkostnaderna för det föreslagna bolaget, återbetalas till sistnämnda anslag genom överföring från det anslag, som nu anvisas för bolagsbildningen.

Då Store Mosse för närvarande är bokförd såsom tillgång i statens torvlånefond, torde, sedan bolaget bildats, mossen böra överlåtas på bolaget mot ersättning till torvlånefonden av belopp, motsvarande mossens bokförda värde.

Möjligheterna att tillvarata de stora bränsletillgångar, som inrymmas i landets torvmossar, ha redan långt tidigare varit föremål för statsmakternas intresse. Ej endast genom upplysningsverksamhet från statens torvingenjörer utan också genom en omfattande långivning sökte staten särskilt under

världskrigsåren främja såväl torvströ- som bräntorvtillverkningen. Under intryck också av världskrigsårens högt uppdrivna kolpris — med noteringar för engelska stenkol på över 200 kronor per ton — investerades i torvindustrien ett kapital av mellan 20 och 30 miljoner kronor. På denna blomstringsperiod gjorde emellertid den efterföljande depressionen ett hastigt och för de nystartade bräntorvfabrikerna synnerligen ödeläggande slut, varav ej heller staten undgick att få taga följderna i form av kapitalförluster på lämnade torvlån. En av statens järnvägar enligt beslut av 1916 års riksdag anlagd torvpulverfabrik vid Hästhagens mosse intill Vislanda visade sig även den förlustbringande och måste nedläggas. I ett den 9 februari 1927 avgivet utlåtande ansåg sig kommerskollegium böra uttala det omdömet, att de mångfaldiga försöken att förädla torven till ett högvärdigt och föga skrymmande bränsle, vilka sedan länge pågått, ej ännu lett till ekonomiskt förmånliga resultat samt att även arbetena på att utvinna andra produkter av torven fortfarande befunne sig på experiment- och försöksstadierna.

Mot bakgrunden av dessa erfarenheter måste tvekan hysas mot förevarande förslag, som innebär investering av inemot 5 miljoner kronor i ett nytt torvindustriföretag. Särskilt i betraktande av företagets karaktär av en försöksverksamhet vore det önskvärt, att detta kunde startas i en mindre kapitalkrävande skala.

Att finna en lönande användning för landets torvmossar är dock alltså ett nationellt problem, som kan motivera en ytterligare statlig insats och vissa ytterligare statliga uppoffringar.

Metoderna för torvens bearbetning ha också efterhand utvecklats, och praktiska erfarenheter från allra sista tiden föreligga bland annat från Danmark och Estland. Medan man tidigare räknade med att ett ton bräntorv motsvarade ett halvt ton stenkol anses ett ton torvbriketter av den kvalitet, om vars tillverkning nu är fråga, ha samma bränslevärde som cirka $\frac{2}{3}$ ton kol. Framställningskostnaden för $1\frac{1}{2}$ ton briketter — i bränslevärde motsvarande cirka 1 ton stenkol — kan beräknas till 25 kronor. Häremot må ställas svenska stenkolsnoteringar med 20—25 kronor under augusti och 35—45 kronor per ton i november 1939.

I nuvarande avspärrningsläge måste utsikterna för den här planlagda torvbriketttillverkningen på den staten tillhöriga, redan tidigare delvis utdikade Store Mosse i Skåne åtminstone rent kalkylatoriskt framträda som rätt gynnsamma. Enligt ingenjörsvetenskapsakademiens uttalanden bör anläggningen planeras i full fabriksskala för en tillverkning motsvarande cirka 50,000 ton briketter per år, vilket enligt utländska erfarenheter synes vara en lämplig ekonomisk enhet.

Mot dessa omdömen, vilka bekräftats av upplysningar, som utskottet inhämtat, har utskottet ej ansett sig böra föreslå någon begränsning av företaget. Att märka är att ritningar redan föreligga färdiga för en tillverkning av nyss angiven storlek, medan utarbetningen av ritningar för en fabrik med en mera begränsad produktion uppges komma att fördröja igångsättningen inemot ett år. Att till en början låta tillverkningen omfatta allenast torvpulver

— något som kräver en betydligt mindre dyrbar maskinanskaffning — är enligt uppgift ej heller lämpligt. Torvpulvret är visserligen att betrakta som ett rätt gott industribränsle, men det är skrymmande och kan ej med ekonomisk fördel transporteras några längre avstånd. Svårigheter föreligga därför för dess avsättning. Möjligheterna att särskilt inom Skåne kunna sälja den mera förädlade men en större maskinutrustning krävande brikettprodukten anges däremot vara goda. Tillverkningens framförande till detta stadium erfordras också för de planerade försöken att ur landets torvmossor utvinna ett speciellt för flygmotorer lämpligt bränsle. Särskilt i utlandet har denna fråga tillmätts intresse. Men även inom vårt land ha framförts tekniska uppslag, som förtjäna beaktas samt eventuellt också praktiskt undersökas.

Från dessa utgångspunkter har utskottet ej velat motsätta sig att det begärda anslaget, 5,000,000 kronor, nu beviljas. Härigenom skulle det bli möjligt att igångsätta fabrikationen i så god tid att briketter skulle kunna levereras redan till bränslesäsongen 1940/41. Enligt utskottets mening böra emellertid de utarbetade planerna alltjämt betraktas som preliminära och i behov av ytterligare omprövning. Detta gäller ej minst med hänsyn till de svårigheter, som eventuellt kunna under nuvarande krisförhållanden uppkomma för att genomföra den till uppemot 3,000,000 kronor kalkylerade fabriks- och maskinanläggningen. I anslutning till departementschefens uttalande vill utskottet till sist framhålla, att överhuvud ej större del av anslaget tages i användning än som är nödvändigt med tagen hänsyn till bästa ekonomiska betingelser för den framtida fabrikationen.

Med åberopande av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

att riksdagen må till *Teckning av aktier i Aktiebolaget Svensk Torvförädling m. m.* å tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1939/40 såsom kapitalinvestering i fonden för statens aktier anvisa ett reservationsanslag av 5,000,000 kronor.

Stockholm den 1 december 1939.

På första särskilda utskottets vägnar:

ANDERS RÅSTOCK.

Vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet hava närvarit:

från första kammaren: herrar *Bärg* i Katrineholm, *Nilsson* i Malmö, *Johansson* i Fredrikslund, *Eriksson* i Ljusdal, *Ström* i Lidköping, *Berling*, *Andrén*, *Andersson* i Fältenborg, *Sköldén*, *Andersson* i Rixö, *Nilsson* i Fredriksfält och *Öman*; samt

från andra kammaren: herrar *Råstock*, *Eriksson* i Stockholm, *Björklund*, *Olsson* i Gävle, *Jonsson* i Eskilstuna, *Andersson* i Löbbo, *Pettersson* i Rosta, *Lindberg* i Umeå, *Lundberg*, *Staräng*, *Andersson* i Södergård och *Bergvall*.

Reservation

av herrar *Eriksson* i Ljusdal, *Sköldén*, *Andersson* i Rixö och *Pettersson* i Rosta, som ansett, att utskottets yttrande och hemställan bort ha följande lydelse:

»Möjligheterna att — — — kapitalkrävande skala.

Ingenjörsvetenskapsakademien har visserligen uttalat sig för att anläggningen redan från början tilltages för en så stor tillverkning som 50,000 ton briketter per år. De föreliggande olika metoderna äro emellertid också uppgjorda för mindre årskvantiteter på 25,000 eller efter en annan metod 10,000 ton, något som medför avsevärt minskade kapitalutlägg för fabriks- och maskinanläggningar. Kommerskollegium har med utgångspunkt från dessa mera begränsade kvantiteter ansett att det erforderliga kapitalet, värdet av den av staten ägda mossen oberäknat, kunde begränsas till 2,000,000 respektive 500,000 kronor.

Att märka är att för mossens rationella exploatering erfordras förvärv av intilliggande mossmark i privat ägo. Vid en tillverkning i den i propositionen angivna större skalan torde behov av denna ytterligare mossmark framträda redan efter ett par år. Åtminstone med nuvarande lagstiftning är det ovisst i vad mån ett dylikt förvärv kan ens tvångsvis genomföras.

Med tagen hänsyn särskilt till tidigare ogynnsamma erfarenheter från världskrigsåren synes det utskottet att stor försiktighet påkallas då nu ånyo ett torvindustriföretag skall under statens ansvar igångsättas. Utskottet vill tillstyrka ett anslag för ändamålet av 2,500,000 kronor, varav 300,000 kronor beräknad ersättning till statens torvlånefond för överlåtelsen av mossen och 50,000 kronor för vad som av Kungl. Maj:t förskottsvis beviljats för redan utförda undersökningar. Även detta belopp, 2,500,000 kronor, måste anses rätt rundligt tillmätt om i betraktande tages företagets egenskap av en försöksanläggning. Erinras må ock om den varsamhet i fråga om nyinvesteringar, som i nuvarande krisläge är av olika skäl och ej minst av hänsyn till statskassan påkallad.

Utskottet hemställer alltså,

att riksdagen — — — 2,500,000 kronor.»